

Jékely Zoltán: Minden csak jelenés

Jékely Zoltán új verseskötete mintha tömör jelzése lenne egy nagyszerű költői pályának. Ha kedvelném ezt a szót, azt mondanám: medálja. De hát ő maga épp itt, a *Hódolat egy szál írisz előtt* című versben megfogalmazza ezt a tömörített időt:

*Így virult, mesélték, születésem
kora-nyárba nyúló hajnalán:
bársony oltár sárga-selymü mélyben!
Ahányszor eléterdelve nézem,
kilép onnan fiatal anyám.*

A megfogalmazás pontossága a harmadik verssorban, ennek kisugárzásaképpen az egész kis remekmű szerkezetében: a korábbi Jékely-évtizedek maradéktalan őrzője. Vagyis ez a *Jelenés*-könyv nemcsak azzal csatol vissza a múltba, hogy — a feledésből, a kései felfedeztetés bizonytalanjából — kiment néhány hajdani verset. Az új anyag szerveződése is a régi kapcsolásokat, nyelvi teljességet adja. Az *Egy szippantás* természeti részletképe:

*Reggel bükköny-, este klemátisz-illat,
kakukkfű gyógyít és bódít a mályva,
S a napszakokban hány virág kínálja
színét-szagát, bolondul, holtaiqlan!*

az utolsó versszakban általánosabb életképpé bomlik:

*A hosszú télre még ez is kevés lesz,
mely kormot-füstöt, szénmonoxid gázt ont.
S elég lehet e szippantásnyi élet
a fülledt, néma s végtelen halálhoz?*

Aligha állíthatnók, hogy feltétlenül tudatos ez a rímszerkezet: ahogy a mély és a magas magánhangzók rímpárja is feles-gazdaságba kerül egymással a mássalhangzó-végződésük révén; ritka szép asszimetria! És rávilágít, mi mindenre érdemes figyelni Jékely Zoltán verseit böngészve. Nem csupán a teljes zengésre; de a gyakori mellék-telitalálatokra is. A humorra, melynek sötétlése a legnemesebb indulatból árad a *tárgyleírás*-versben; és ennél is tovább jutunk, ha a történelem iróniáját érezzük meg annak a kardnak a sorsában, mellyel Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet lefejezték s most egy bécsi műkereskedő katalógusában még az áldozatok neve sincs helyesen írva, hanem „Fürst Zyrni und Franchopansi”-ként szerepelnek; és Jékely szép haragnál is szebb ékesszólással — korszerűen így! — csap le, csap vissza mintegy.

A *Frontbetörés* miniatűr ciklusában is ott lappang a humor; érdemes megfigyelni, hogyan marad mégis mindig küszöbön túl, miként dolgozza magába a kifejezés romantikája. Az *Utat vesztettél* groteszkje: maga a tárgy, a korholandó. Van az egész vállalkozás reménytelenségében valami cervantesi. Vagy az öreg Toldit idéző hangsúly! És a humor teljességgel akaratlan; így igazán erős. A nagy belső feszültséget hordozó komor és fennszavú, megrendült elégiák s ódák társaságában ezek a külsőbb elemekből építkező versek a könyv egészséges egyensúlyrendszerét teszik teljesebbé. Az *Egy megtalált verstörödékre* záró gesztusa olyan megindult és megkapó, hogy szívből, jólesően mosolyodunk el; íme, mekkora megbecsülés jár minden parányinak, egy elveszett s megkerült verstörödékek is:

*Lebegjen hát — lábatlanul — tovább,
hiszen kísértet,
mely napvilágot nem láthat soha,
s legalább én, könnyelmű gyilkosa
hajtsak előtte térdet.*

A *Schubert-invokáció* átszellemült világisága, lendülete és bensősége egyáltalán nem toldalékul kapja ezt a záradékot:

*Hoppsári-hopp! Tavaszünnep.
Majális cinteremben,
pajzán ugrándozás
sírhalmonkon át,
miközbe más
új gödröt ás.
Napszálltig heje-huja tánc,
ölelkezések —
és majd, szirmok hullása után
a szárnyas, pergő magban a folytatás —
hoppsári-hopp!
ÖRÖKÉLET.*

Humorra alig szelidíthető „játék” a *Homokóra*-vers; itt maga az Idő pereg le fordítva. Elvontsága e versnek nem a konkrétumok hiánya, hanem az a körülmény, ahogy az események lepergése elvonja tőlünk az élet anyagát:

Tulajdonképp már semmi, semmi sem volt.

Ismerősünk ez az életérzés Jékely korai korszakából: *Hová lettek alakunkról a képek?* kérdezte a költő egykor. A múzeumi hangulat sem volt soha idegen tőle, s 1937-ben írt versében (*A fiesolei múzeumban*) sokoldalúan teljes képet adott egy ilyen élmény ürügyén az élet boldog, elkerülhetetlen-bolondságú hívságairól: az öröm átlagáról:

*Mikor a könyvbe beírtuk nevünket,
a párizsi kispolgárlány, Yvonne,
a svájci színész s jómagam,
a perc csodálatos volt, kicsi ünnep...*

De ha valami nagy, cinikus röhej tört volna fel a romos falakból, írja Jékely, igazán nem csodálkozott volna:

*Jól tudtam volna: a régen letűntek
roppant, infernális kara kacag,
azon kacag, hogy mi itt a vacak
emlékkönyvbe beírtuk a nevünket.*

Élet-halál kérdésekben valami megfoghatatlan humorral nyilatkozik, sorainak teljes-gyönyörűsége zengését felhangozva, szinte első költői megszólalása óta. Erre is akad példa az új kötetben:

*A már közelben kajtató halálhoz
végtére is vághatnék jópofát —
De ebben valami még akadályoz:
fogalmam sincs, hogy éltek majd tovább.*

A Szent György-téma régi, hű „társa”, amint ezt a körülményt egy régi verse, az 1940-es *Aki Szent György napján született* magyarázza. Ezer évig szeretne élni az

ilyen, és mindig csak az emberek az ellenségei. Vásottnak teremtették, hogy csak forrásvizet szeret; üresen kell neki a templom,

*csak a koporsók s alakok,
mennyszinű karcsú ablakok,
orgonaszó, sekrestye lim-lom;*

nem jó, ahol van, messze vágyik, a láthatárig:

*de vágya visszahomóru
s lelkéből egy darab leválik.*

Másutt is szép verset kap a Szent György-vonatkozás:

*Nemhiába Szent György-napján születtem:
a Sárkány minden évben eljön értem.*

És ez a formát változtató, nemet cserélgető, a költőre támadó sárkány: maga az Idő. Ezért viseli a legutóbbi nagy gyűjteményes Jékely-kötet *Az Idősárkányhoz* címet.

A *Jelenés*-kötetnek sok „áttételesen sárkányos” verse van; és egy jó mókája, ahol a sárkánymotívum afféle népi misztériumjátékban kerül megint elő. Pompás, önfeléd, de gondolatokkal is ékes játékot olvashatunk. Ahol a sárkányok: turista-látványosságot jelentenek, de a fejtetőre állt csomaszentgyörgyfalvi világban még egyéb furcsaság is esik néhány. Remekül jellemzett alakokat ismerünk meg; az idegenforgalmat sárkányilag-györgyileg kiszolgáló festőművészt és erdőkerülőt, a cinikus anyasárkányt, aki rájátszik a mítoszra, tudván, abból élnek meg, korszerűsítvén a sárkánykodást, aprópénzre váltva, hogy családjuk fejét a szent ölte meg egykor. Aztán robban a petárda: a szentet eltörölte a pápa! Vége a sárkányüzletnek. Hanem az ifjú sárkány visszatér a régiék divatjához, leányt erőszakol s őt, amiért is a György-virtus megint feltámad egy Pásztorban, aki valósággá teszi azt, ami nem rendeletileg vagy üzletileg szent, hanem életet s vért lehel, tragédiája folytatán, a mítoszba. Epizód marad azonban ez a csomaszentgyörgyfalvi világban: a színen végül ismét az erdőkerülő és a festőművész jelenik meg, és hozzálátnak, miként lehet most már ezt az eseményt kamatoztatni; vagyis a világ mindig megújítja szent állagát, hitvány állagát, mondja Jékely mély bölcsességgel.

A misztériumjáték és a népi-világi bölcsesség foglalata, hordozója az izes nyelv. Nem okvetlenül a tájszavak, de a tájaktól független természetesség, levegősség teszi humoros olvasmánynak is kiválóná ezt a zamatos játékot. Stilizálnak kell éreznünk a Jékely-dikciót, így alkot csorbítatlan egészet; nem kiszólások tarkítják, hanem a lendületesen ívelő mondatokat, gondolatsorokat dramaturgiai drasztikumként hegyezik ki némely káromkodások és ide-oda szalasztások. Verselni ma már, népi játékhoz illőn, a jó költők java tud; Jékely azért emelkedik náluk is följebb, mert nyelve mintegy mellesleg tesz eleget a verselés követelményeinek: egészséges, nagy egészlet alkot a kifejezőkincs, mintha épp csak egy mesejátéknyit akarna megvillantani belőle; igazán nem is a história lekerekedése teszi teljessé a mű élményét, hanem egy-egy „szalmakotorék”, „kőszurdék”, tehát maga a Szó; és maga a Szent György-kép, melyben Jékely — hogyan is lenne másképp! —, akármilyen humorba ágyazódjék is, jusson bármi vegyes sorsra, rendületlen komoly hittel hisz. És ha tréfaság is sok minden ebben a darabban, épp az, amit a Kép kifejez, nem az. Alkalmából írt művek pedig, ha tisztán hordozzák körbe a nemes motívumot, felülemelkednek aktualitásukon; az elegyes munkák száma helyett a szép törekvések számát szaporítják — nemcsak Sárkányosfalván, s bizony nem egyszerű kacajra csupán, hanem a tapasztalás derűjére szolgálva.

TANDORI DEZSŐ